

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ЗВЕРТАНЬ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ

У статті аналізуються особливості застосування звертань у мовленні персонажів протилежних статей на матеріалі сучасної британської драми.

Парадигми сучасного мовознавства зосереджені на вивченні того, як людина використовує мову як знаряддя спілкування та як у мовних одиницях відображується сама людина – творець мовної та мовленнєвої діяльності [1: 5]. Як зазначає О.О. Селіванова, однією з найважливіших проблем сучасної лінгвістики є дослідження комунікативної взаємодії індивідів, орієнтоване на їхнє діалогічне взаєморозуміння у співвідношенні з параметрами мови, середовища та культури [2: 7].

Особливого значення у зв'язку з цим набуває дослідження таких мовних і мовленнєвих засобів, які допомагають людині зробити процес комунікативної взаємодії більш ефективним та успішним. До таких засобів ми відносимо звертання, чи вокативи, що широко застосовуються у спілкуванні, слугують для активізації уваги комунікантів і вказують на адресованість висловлювання. Уживання звертань, які демонструють прояв уваги до співрозмовника, є складником стратегії позитивної ввічливості, що полягає у вираженні солідарності мовця зі слухачем [3]. Звертання до адресата, тобто привернення його уваги і вступ з ним у контакт, найчастіше визначають не лише хід, але й результат спілкування. Як свідчать проведені раніше дослідження, вживання вокативів в англomовному суспільстві є гендерно маркованим, тобто залежить від статі комуніканта і є притаманним жіночій вербальній поведінці [4; 5]. Наразі гендер у лінгвістиці сприймається як компонент колективної й індивідуальної свідомості, що відбиває сукупність біологічних ознак, соціальних ролей, особливостей психіки і поведінки, властивих представникам певної статі.

Вивчення гендерно зумовленої вербальної поведінки спирається на лінгвістичні дослідження, що не розглядають мову як щось абсолютно однорідне й монолітне, коли розбіжності в межах мовного соціуму ігноруються через вільне варіювання. Одним із завдань таких досліджень є доведення того, що гендерне варіювання аж ніяк не є хаотичним, а співвідноситься з системно упорядкованими соціальними розбіжностями. Така концепція аналізу гендерно зумовленої вербальної поведінки враховує соціальну детермінованість мовних розбіжностей. Дослідження мовлення як однієї з областей, у яких знаходить свій прояв гендерна диференціація, робить сучасне мовознавство однією з найважливіших дисциплін, що вивчає гендер.

У той же час вивчення гендерно маркованої вербальної поведінки як одне з завдань нової галузі мовознавства – гендерної лінгвістики – є можливим не лише в реальному спілкуванні представників англomовного суспільства. Художня комунікативна взаємодія, мовлення персонажів драми зокрема, дає нам можливість дослідити, яким чином автор драматичного твору використовує свої знання й уявлення про те, як говорять представники протилежних статей у ситуаціях повсякденного спілкування, створюючи персонажне мовлення. Наша стаття присвячена дослідженню використання звертань у ситуаціях неформального міжгендерного спілкування в персонажному мовленні британських драматичних творів.

Аналіз досліджуваного матеріалу показує, що звертання широко вживаються для моделювання вербальної поведінки персонажів:

BELLAMY – and I say, *Mrs. Ashe*, it's been a right pleasure to have you with us [6: 20];

DIANA. What are you doing, *dear*? [7: 10].

Вибір звертання залежить від характеру комунікативної взаємодії, статусних характеристик учасників спілкування та їхньої статі. Гендерний аналіз демонструє кореляцію частотності звертань, їх характеру й статі персонажа [8: 83]. У цілому аналіз персонажного мовлення восьми сучасних британських п'єс свідчить про те, що в репліках персонажів-жінок у ситуаціях неформального міжгендерного спілкування звертання зустрічаються в два рази частіше, ніж у висловлюваннях персонажів-чоловіків. Звертання, включене в речення, функціонує як сигнал активізації уваги слухача. Отже, його часте вживання свідчить про невпевненість мовця в тому, що адресат уважний і передана інформація буде адекватно сприйнята, а також демонструє необхідність використовувати додатковий засіб впливу на слухача.

Під час міжгендерного неформального спілкування малознайомих людей у висловлюваннях комунікантів обох статей, що не знають про статус один одного, вживається прізвище персонажа, щоб уникнути протестів з боку адресата з приводу фамільярності звертання:

PEGGY. I don't like your tone, *Mr. Fudge* [9: 30];

JULIAN. I'd hate to contradict you, *Miss Strange*, really I would, but you see that isn't the way I understand the story, not at all [9: 30].

Водночас вербальна поведінка персонажів-чоловіків характеризується тенденцією до фамільярності звертань і вживанню прикметника *dear* перед прізвищем при звертанні до малознайомих жінок, що супроводжується негативною реакцією з боку адресата:

BARDOLPH. My dear *Miss Douffet*, how can I possibly make you understand–?

LETTICE. Please! Do not use that form of words to me. I am not your "dear"! We have only met once before, please, do remember [10: 52].

Фамільярність при звертанні чоловіків до адресата-жінки, яка має вищий статус, наприклад, у діаді *студент – професор* чи при звертанні чоловіка до незнайомої жінки, була виявлена рядом досліджень [11; 12], що підтверджується нашими висновками для модельованої комунікації драматичного твору.

Для вербальної поведінки персонажів-чоловіків під час спілкування з близькими чи добре знайомими жінками характерне звертання по імені. Наприклад, при звертанні персонажа-чоловіка до сестри:

BEN. Diana, talk to Sophie – she's out of her mind [7: 16].

У висловлюваннях персонажів-чоловіків як звертання використовуються вирази *old girl, woman, my girl, my love, my lovely, poppet, darling, honey, dear*, якщо адресатом є жінка.

Ці одиниці характерні для реплік персонажів-чоловіків незалежно від соціальної дистанції між ними та адресатом-жінкою. Наприклад, у розмові коханців або подружньої пари:

ALEX. She's come to watch me make another fifty or so, haven't you, poppet? [13: 29];

JAMES. Darling, it was dark and you made a mistake [14: 24].

Вищенаведені звертання характерні також для спілкування персонажів-чоловіків зі сторонніми жінками. Так, персонаж-чоловік використовує інтимне звертання в бесіді з дружиною капітана своєї команди:

DENNIS. What's that, my lovely? [13: 58].

Таким чином, у вербальній поведінці персонажів-чоловіків відбито фамільярність та неповага при звертанні до персонажів-жінок. Крім того, у висловлюваннях персонажів чоловічої статі використовуються образи при звертанні до дружини:

KEVIN. You don't have to clap me, you silly great haystack [13: 42].

Необхідно відзначити, що у висловлюваннях персонажів-чоловіків використовується ширший спектр звертань, ніж у жінок у неформальній межгендерній комунікативній взаємодії, що свідчить про наявність у чоловіків більш різноманітного репертуару цих лексичних засобів і про гендерні розбіжності у вживанні звертань.

У спілкуванні добре знайомих чи близьких людей і подружжя для вербальної поведінки персонажів-жінок найбільш характерне звертання по імені до адресатів-чоловіків. Наприклад, коли персонаж-жінка звертається до брата:

DIANA. Well done, Ben, that's very nice [7: 11].

У вербальній поведінці персонажів жіночої статі в ролі звертань також використовуються лагідні слова *darling, dear, honey* при звертанні до чоловіків під час спілкування подружніх пар:

PAULA. Thank you, darling [14: 25];

LILIAN. Bye, honey [15: 7].

Крім того, у такій ситуації зустрічаються також слова з димінутивними суфіксами *sweetie, dearie*:

GINNIE. I sincerely hope so, dearie – I'm certainly not lugging this lot around any more – bonfire or not bonfire [13: 27].

У висловлюваннях персонажів-жінок спостерігається звертання до персонажа-чоловіка з використанням імені відомого літературного героя. Антономазія як різновид метафоричного переносу є своєрідним штампом, що вживається для характеристики людини [16: 176]. Наприклад, персонаж-жінка натякає чоловіку на його інтимну поведінку, використовуючи явище антономазії:

ROWENA. And what do you say about me, Don Juan? [17: 30].

Гендерний аналіз вживання звертань показує, що у висловлюваннях персонажів сучасних п'єс існують як кількісні, так і якісні розбіжності в їхньому виборі. Якщо у висловлюваннях персонажів-жінок реалізується більша кількість звертань, то вербальна поведінка персонажів-чоловіків характеризується їх ширшим спектром. Такі розбіжності свідчать про використання драматургом звертань для передачі невпевненості персонажів-жінок і необхідності вдаватися до додаткових засобів активізації уваги до своїх висловлювань і про гендерні розбіжності в мовній картині світу, якою драматурги наділяють персонажів. Репліки персонажів-чоловіків відбивають фамільярне, поблажливе і зневажливе ставлення чоловіків до жінок в англомовному соціумі. Цікавими подальшими розвідками у дослідженні звертань є аналіз використання звертань у суто чоловічому чи жіночому спілкуванні та порівнянні вербальної поведінки представників протилежних статей у міжгендерному та одноставовому спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мизецкая В.Я. Композиционно-речевая организация драматургического текста (на материале англоязычных пьес XVI-XIX вв.). Автореф. дис... докт. филол. наук: 10.02.04 / КГУ им. Т. Шевченка. – К., 1992. – 29 с.
2. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. – К.: Фитосоциопцентр, 2002. – 336 с.
3. Brown P., Levingson S. Politeness: Some Universals in Language. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p.
4. Kramer C. Sex-related Differences in Address System // Anthropological Linguistics. – 1975. – №17. – P. 198-210.
5. McConnel-Ginet S. Address Forms in Sexual Politics // Women's Language and style / Ed. by D. Butturff, E.L. Epstein. – Akron (Ohio): L&S Books. – 1978. – P. 23-35.
6. Hastings Ch. The Soft September Air. – L.: Samuel French, 1979. – 71 p.
7. Browne F. The Family Dance. – L.: Samuel French, 1976. – 57 p.
8. Городникова М.Д. Гендерный аспект обращений как фактор речевого регулирования // Гендер как интрига познания / Под ред. А.В. Кириловой. – М.: Рудомино, 2000. – С. 81-92.
9. Manktelow V. They Call it Murder. – L.: Samuel French, 1977. – 65 p.
10. Shaffer P. Lettice and Lovage. – L.: Penguin Books, 1989. – 78 p.

11. Wolfsan N., Manes J. Don't "Dear" me // Women and Language in Literature and Society / Ed. by S. Mc Connell-Ginet, R. Borker, N. Furman. – N.Y.: Praeger. – 1980. – P. 79-92.
12. Rubin R. Ideal Traits and Terms of Address for Male and Female College Professors // Journal of Personality And Social Psychology. – 1981. – №41. – P. 964-974.
13. Harris R. Outside Edge. – L.: Samuel French, 1980. – 80 p.
14. Benfield D. In for the Kill. – L.: Samuel French, 1981. – 77 p.
15. Hoddinot D. Hello and Goodbye. – L.: Samuel French, 1979. – 23 p.
16. Стилистика современного английского языка / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. – К.: Вища школа, 1991. – 271 с.
17. Daniels S. Masterpieces. – L.: Methuen, 1986. – 68 p.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Борисенко Н.Д. Гендерный аспект использования обращений в персонажной речи современной британской драмы.

В статье анализируются особенности использования обращений в речи персонажей противоположных полов на материале современной британской драмы.

Borysenko N.D. Gender aspect of direct address usage in the personages' speech of modern British drama.

the peculiarities of direct address usage in the speech of opposite sexes representatives are analysed in the article on the material of modern British drama.